

No 6 | 2023

JEAN MONNET PROJECT | EUSYP
"STRATEGIES AND POLICIES ON YOUTH IN THE EU"

WORKING PAPER

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΩΝ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ+ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

ΚΕΦΑΛΟΣ ΘΩΜΑΣ

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Jean Monnet Project | EUSYP

STRATEGIES AND POLICIES ON YOUTH IN THE EU

**Η προστασία και η προώθηση των δικαιωμάτων των
ΛΟΑΤΚΙ+ νέων στην εκπαίδευση από τους διεθνείς
οργανισμούς και από ευρωπαϊκές χώρες**
Κέφαλος Θωμάς

All rights reserved.

**No part of this paper may be reproduced in any form
without permission from the author**

This project has been funded with support from the European Commission. This publication (communication) reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Περίληψη

Τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα στον τομέα της εκπαίδευσης βρίσκονται εδώ και χρόνια στην ατζέντα των διεθνών οργανισμών. Αναλυτικότερα, η ΕΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, και η UNESCO, εκδίδουν συχνά υλικό που υποστηρίζει την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα και δει τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ νέων στην εκπαίδευση. Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες των Διεθνών Οργανισμών δεν έχουν κάνει όλες οι χώρες στην ΕΕ την ίδια πρόοδο στα νομοθετικά τους πλαίσια. Παρατηρώντας τόσο τις δημόσιες πρωτοβουλίες όσο και τις πρωτοβουλίες από πλευράς κοινωνίας των πολιτών παρατηρείται ότι η αυξημένη χρήση εργαλείων που παρέχονται από τους Διεθνείς Οργανισμούς αυξάνει τις πιθανότητες επίτευξης των εκάστοτε στόχων για συμπερίληψη των ΛΟΑΤΚΙ+ στην εκπαίδευση. Ωστόσο, στο σύνολό της η κατάσταση που επικρατεί στην ΕΕ σχετικά με το ζήτημα είναι ακόμα στα πρώτα βήματά της, καθώς τα ποσοστά έλλειψης συμπερίληψης στον εκπαιδευτικό τομέα είναι σχετικά υψηλά, σύμφωνα με έρευνες που διενεργήθηκαν από της FRA.

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή	3
Διεθνείς Οργανισμοί	4
Συμβούλιο της Ευρώπης	4
Ευρωπαϊκή Ένωση	6
UNESCO	7
Εθνικές Πολιτικές για τα Εκπαιδευτικά Συστήματα	8
Αυστρία	9
Βέλγιο	9
Κύπρος	10
Τσεχία	11
Εσθονία	11
Φινλανδία	12
Γαλλία	13
Γερμανία	14
Ελλάδα	15

Δανία	15
Βουλγαρία	16
Κροατία	16
Συμπεράσματα	17
Βιβλιογραφία	18

Εισαγωγή

Παρά τις έρευνες που διενεργούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα, δεν έχει καταγραφεί ακόμα ο ακριβής αριθμός τους. Ωστόσο, είναι εμφανές από την πιο πρόσφατη έρευνα του 2019 (European Commission, 2019) ότι η κοινωνική αποδοχή της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας έχει μείνει είτε στάσιμη είτε έχει ελαφρώς βελτιωθεί σε σχέση με την έρευνα του 2015 (European Commission, 2015). Στην έρευνα που έλαβε χώρα το 2019 το 53% των ερωτηθέντων από όλη την Ένωση απάντησε ότι οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού είναι ευρέως διαδεδομένες (European Commission, 2019, p. 16), το 48% συμφώνησε ότι οι διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου είναι διαδεδομένες (European Commission, 2019, p. 17), παρά το γεγονός ότι το 72% των ιδίων αποδέχονται τις ομόφυλες σχέσεις ως «ίσες» με αυτές των ετερόφυλων ζευγαριών (European Commission, 2019, p. 2). Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η κοινωνική αποδοχή καθώς και η θεσμική προστασία της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας δεν είναι ομοιόμορφη σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά παρατηρούνται τεράστιες διαφορές με το μεγαλύτερο χάσμα να παρατηρείται ανάμεσα στις δυτικές χώρες και στις νοτιοανατολικές χώρες της Ένωσης.

Στον χώρο της εκπαίδευσης, η βία στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα είναι σταθερά υψηλότερη σε σχέση με τους νέους που δεν ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, με την λεκτική βία και τον εκφοβισμό να καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις στις μορφές βίας απέναντί τους (Council of Europe, 2018, p. 10). Αναλυτικότερα, οι διεμφυλικοί και οι ομοφυλόφιλοι άνδρες μαθητές και φοιτητές αναφέρουν τα υψηλότερα επίπεδα βίας μεταξύ των ΛΟΑΤΚΙ+ νέων (Council of Europe, 2018, p. 10). Ωστόσο, βία δεν ασκείται μόνο στους ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές και φοιτητές αλλά και σε αυτούς που οι δράστες θεωρούν ότι ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (Council of Europe, 2018, p. 10). Το σημαντικότερο όμως πρόβλημα είναι η υποβάθμιση της συγκεκριμένης μορφής βίας καθώς καταγράφεται ότι τα περισσότερα θύματά της αποφεύγουν να την καταγγείλουν (Council of Europe, 2018, p. 10).

Η έλλειψη επίσημων στατιστικών για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, κάνει αδύνατη την καταγραφή τους και την ομαδοποίησή τους ανά ηλικιακή ομάδα. Ωστόσο, τα κράτη, η ΕΕ και οι Διεθνείς Οργανισμοί κατανοώντας την ανάγκη βελτίωσης των άμεσα εμπλεκόμενων με τους νέους, πολιτικών, εστίασαν στην βελτίωσή τους και την αύξηση της δεκτικότητας εκείνων των τομέων. Ο τομέας που επηρεάζει περισσότερο τους ΛΟΑΤΚΙ+ νέους είναι αυτός της εκπαίδευσης καθώς τόσο στα σχολικά όσο και στα φοιτητικά τους χρόνια η πλειοψηφία της καθημερινότητάς τους απαρτίζεται από την παρουσία τους στους προαναφερθέντες χώρους.

Διεθνείς Οργανισμοί

Συμβούλιο της Ευρώπης

Στο Συμβούλιο της Ευρώπης λειτουργεί μια ειδική Μονάδα Σεξουαλικού Προσανατολισμού και Ταυτότητας Φύλου (Sexual Orientation and Gender Identity; SOGI) (Council of Europe, SOGI, n.d.), η οποία με βάση την αρμοδιότητα που της έχει παραχωρηθεί από την Επιτροπή Υπουργών, ασχολείται με ποικίλα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Council of Europe, SOGI, n.d.). Ειδικότερα, προσφέρει τεχνική βοήθεια και γνώσεις στα κράτη μέλη κατόπιν αιτήματος μέσω δραστηριοτήτων συνεργασίας που αποσκοπούν στην ενίσχυση των θεσμικών και νομικών πλαισίων. Επίσης, αυξάνει την ικανότητα του προσωπικού επιβολής του νόμου και του διοικητικού προσωπικού καθώς και ενθαρρύνει την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών. Ένας εκ των τομέων απασχόλησής της είναι και η εκπαίδευση μέσω της οποίας προσπαθεί να αντιμετωπίσει τις διακρίσεις και τη βία που βιώνουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στον χώρο της εκπαίδευσης (Council of Europe, SOGI, n.d.).

Το 2010, η Επιτροπή Υπουργών συνέστησε στα κράτη μέλη με τη σύσταση CM/Rec(2010) να "λάβουν τα κατάλληλα νομοθετικά και άλλα μέτρα, απευθυνόμενα στο εκπαιδευτικό προσωπικό και τους μαθητές, ώστε να διασφαλιστεί ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση μπορεί να απολαμβάνεται αποτελεσματικά χωρίς διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου" (Council of Europe, Committee of Ministers, 2010). Η λήψη των κατάλληλων μέτρων "σε όλα τα επίπεδα για την προώθηση της αμοιβαίας ανοχής και του σεβασμού στα σχολεία, ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου" συνιστάται επίσης στη δήλωση αυτή (Council of Europe, Committee of Ministers, 2010). Για την επίτευξη αυτού θα πρέπει να υπάρξει παροχή στους μαθητές και στις μαθήτριες αντικειμενικής πληροφόρησης, προστασίας και υποστήριξης ώστε να ζουν σύμφωνα με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου τους. Αυτές οι ενέργειες μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσω της συμπερίληψης αντικειμενικών

πληροφοριών σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου στα σχολικά προγράμματα σπουδών και στο εκπαιδευτικό υλικό (Council of Europe, Committee of Ministers, 2010). Ανάλογη προτροπή υπήρξε και από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης με το ψήφισμα 2097 του 2016 (Council of Europe, Committee of Ministers, 2010).

Παράλληλα, το Συμβούλιο της Ευρώπης δημοσιεύει εκθέσεις ως προς την προστασία της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και κάνει ειδική μνεία στους νέους (Council of Europe, 2016). Με το «Human Rights Handbook for Local and Regional Authorities» γίνεται αναφορά στα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα (Congress of Local and Regional Authorities, 2019), ενώ στο παρελθόν είχαν δημοσιευθεί και άλλα παρόμοια report με στόχο την προβολή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα καθώς και των διαφόρων καλών πρακτικών που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την επίλυσή τους όπως το «Compendium of good practices on local and regional level policies to combat discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity» (Council of Europe, 2016) και το «Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe» (Commissioner for Human Rights, 2011).

Στο Handbook αναφέρονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, καλές πρακτικές άλλων χωρών για την αντιμετώπισή τους όπως και προτάσεις από το Συμβούλιο της Ευρώπης για την προστασία και την προώθηση των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων (Congress of Local and Regional Authorities, 2019, pp. 124-152). Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ νέων στην εκπαίδευση αναφέρει ότι τα κράτη-μέλη θα πρέπει να βελτιώσουν την ισότιμη πρόσβασή τους στα κοινωνικά τους δικαιώματα όπως είναι το υγειονομικό σύστημα και η εργασία (Congress of Local and Regional Authorities, 2019, p. 151) και τονίζεται η σημασία της εκπαίδευσης όπου όλοι πρέπει να λαμβάνουν με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων (Congress of Local and Regional Authorities, 2019, p. 152).

The Congress of Local and Regional Authorities το 2015 δημοσίευσε το Resolution 380, το οποίο προωθεί την προστασία των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων σε τοπικό επίπεδο (Congress of Local and Regional Authorities, 2015), με τις αρχές του να είναι παρόμοιες με αυτές που αναφέρθηκαν στο Human Rights Handbook for Local and Regional Authorities. Την ίδια στιγμή διοργανώνει ετήσια forum όπως το IDAHOT+ forum (Council of Europe, 2023), συνέδρια σε κράτη-μέλη, εκπαιδεύσεις, meetings, και συνέδρια με στόχο την ενημέρωση, την προώθηση και την βέλτιστη κατανόηση της σημασίας των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων (Council of Europe, n.d.).

Το Συμβούλιο της Ευρώπης το 2018 δημοσίευσε την έκθεση με τίτλο «Safe at school: Education sector responses to violence based on sexual orientation, gender identity/expression or sex characteristics in Europe» σε συνεργασία με την UNESCO (Council of Europe, 2018). Οι λύσεις που προτάθηκαν για την αντιμετώπιση της βίας που βιώνουν τα ΛΑΟΤΚΙ+ παιδιά στο σχολείο συμπεριέλαβαν τη δημιουργία εθνικών πολιτικών καθώς και πολιτικών σε επίπεδο σχολείων για την αποτροπή της βίας, την υποστήριξη της διαφορετικότητας στα προγράμματα διδασκαλίας καθώς και

στο μαθησιακό υλικό, την εκπαίδευση του διδακτικού προσωπικού, την υποστήριξη των μαθητών, τη συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών, την καταγραφή των περιστατικών βίας και την αξιολόγηση των μέτρων που λήφθηκαν για την αποτροπή της (Council of Europe, 2018, p. 11).

Με το Resolution 2097 του 2016 το Συμβούλιο της Ευρώπης υποστήριξε την ισότιμη πρόσβαση των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα, χωρίς διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας, έκφρασης ή χαρακτηριστικών φύλου (Parliament Assembly of Council of Europe, 2016). Τέλος, έχει υιοθετήσει μία σειρά από Resolution και άλλα κείμενα με στόχο την προώθηση της προστασίας των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων (Council of Europe: Sexual Orientation and Gender Identity, n.d.).

Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Συνθήκη για την ΕΕ, σύμφωνα με την τελευταία της έκδοση, όπως επικαιροποιήθηκε με τη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2007 και ισχύει από το 2009 (European Union, 2007), καθιστά τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ νομικά δεσμευτικό προς τα κράτη-μέλη της και την ίδια (European Union, 2000). Με το άρθρο 21 αυτού περιλαμβάνεται η διάταξη κατά των διακρίσεων που ορίζει ότι «απαγορεύεται κάθε διάκριση που βασίζεται σε οποιοδήποτε λόγο, όπως [...] ο σεξουαλικός προσανατολισμός» (European Union, 2000). Με το άρθρο 26 κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην εκπαίδευση για όλους με διακρίσεις κανενός είδους (European Union, 2000). Ίδια αναφορά γίνεται και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα στο άρθρο 13 (UN, 1996). Με την αναθεώρηση της Οδηγίας για την Ίση Μεταχείριση του 1976 (European Council, 1976), το 2002, συμπεριλήφθηκε και η ταυτότητα φύλου με στόχο την προστασία των τρανς ατόμων (European Parliament and Council, 2002). Επίσης, διαθέσιμες είναι και χρηματοδοτήσεις στα πλαίσια του Erasmus+ για την στήριξη ατόμων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή εμπόδια στην πρόσβαση στην εκπαιδευτική κινητικότητα λόγω του φύλου, της ηλικίας, την εθνικότητας, της θρησκείας, του σεξουαλικού προσανατολισμού ή κάποιας αναπηρίας τους (European Commission, 2023).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε το 2015 τον «Κατάλογο δράσεων για την προώθηση της ισότητας των ΛΟΑΤΚΙ+» με στόχο την αντιμετώπιση των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην ΕΕ (European Commission, 2015). Οι δράσεις κάλυπταν όλους τους κύριους τομείς πολιτικής όπως: η μη διάκριση, η εκπαίδευση, η απασχόληση, η υγεία, η ελεύθερη κυκλοφορία, το άσυλο, η ρητορική μίσους, τα εγκλήματα μίσους και η διεύρυνση της εξωτερικής πολιτικής (European Commission, 2015). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και τον εκφοβισμό στα σχολεία (European Commission, 2015). Πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή δεσμεύτηκε: "να υποστηρίξει τα κράτη μέλη μέσω της διοργάνωσης ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών για δράσεις κατά των

διακρίσεων στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, τον ομοφυλοφιλικό και τρανσφοβικό σχολικό εκφοβισμό, το ασφαλές σχολικό περιβάλλον και τα μαθήματα διαφορετικότητας στο πλαίσιο της πολυμορφίας (European Commission, 2015).

Πιο πρόσφατα, τον Νοέμβριο του 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την «Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων 2020-2025» (European Commission, 2020). Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων 2020-2025 καθορίζει μία σειρά από στοχευμένες δράσεις γύρω από 4 πυλώνες οι οποίοι επικεντρώνονται: στην αντιμετώπιση των διακρίσεων, στη διασφάλιση της ασφάλειας, στην οικοδόμηση κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς και στην έκκληση για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων παγκοσμίως (European Commission, 2020). Σχετικά με την εκπαίδευση, η Στρατηγική αναφέρει την ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ των κρατών-μελών καθώς και την προώθηση μίας εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς (European Commission, 2020, p. 8). Η Επιτροπή διενέργησε έρευνες για τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα όπως «Legal Recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality» (European Commission, 2020). Στη συνέχεια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνέχισε τη δημοσίευση θεματικών εντύπων και άλλων εκθέσεων για τον τομέα της εκπαίδευσης και τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα όπως για παράδειγμα το «education and LGBTIQ diversity» (European Commission, 2021).

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA), δημοσιεύει σε τακτά χρονικά διαστήματα έρευνες και εκθέσεις για τα ζητήματα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Παραδείγματα αποτελούν οι έρευνες με τίτλο «LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey» του 2014 (FRA, 2014), «Professionally speaking: challenges to achieving equality for LGBT people» του 2016 (FRA, 2016), «A long way to go for LGBTI equality» του 2020 (FRA, 2020). Στις έρευνές της συμπεριλαμβάνει ερωτήματα σχετικά με την εκπαίδευση, τους αποκλεισμούς και τον εκφοβισμό που δέχονται τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στο πλαίσιο της.

UNESCO

Το 2011, η UNESCO συγκάλεσε την πρώτη διεθνή διαβούλευση του ΟΗΕ για τον ομοφοβικό εκφοβισμό στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, κρίνοντας αναγκαία την αντιμετώπισή του ως μέρος των γενικότερων προσπαθειών πρόληψης της βίας που σχετίζεται με το εκπαιδευτικό σύστημα (UNESCO, 2016). Οι προσπάθειες αυτές αποτελούν μέρος της επίτευξης των στόχων της Ατζέντας 2030 για την βιώσιμη ανάπτυξη (United Nations, n.d.), τους οποίους η UNESCO προσπαθεί να επιτύχει. Η έκδοση του 2019 με τίτλο «Bringing it Out in the Open: Monitoring school violence based on sexual orientation, gender identity or gender expression in national and international surveys» παρουσιάζει τα αποτελέσματα μελέτης με ανάλυση των πιο πρόσφατων δεδομένων σχετικά με τη φύση, την έκταση και τον αντίκτυπο της βίας με

βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα/έκφραση φύλου (UNESCO, 2019).

Με τις πληροφορίες που παρέχει, δίνει τη δυνατότητα στους ενδιαφερόμενους φορείς να λάβουν βοήθεια για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή αποτελεσματικών μέτρων αντιμετώπισης της βίας κατά της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας στα πλαίσια των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (UNESCO, 2019). Αναλυτικότερα, η έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι στην Ευρώπη η πιο διαδεδομένη μορφή ομοφοβικής βίας που αναγνωρίζεται είναι η ψυχολογική βία καθώς και ότι ακόμα και σε χώρες όπως η Φιλανδία, η Νορβηγία και το Βέλγιο, ο εκφοβισμός των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών είναι αρκετά διαδεδομένος¹. Επίσης, αναφέρει ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών βιώνουν ομοφοβική και τρανσφοβική βία στο σχολείο, η οποία τους επηρεάζει στις αποδόσεις τους τόσο στο σχολείο και στην εργασία τους όσο και στην ψυχική τους υγεία (UNESCO, 2019, p. 14).

Παράλληλα, εκδίδει κατευθυντήριες γραμμές για τα κράτη με σκοπό να κάνουν τα εκπαιδευτικά τους ιδρύματα πιο συμπεριληπτικά ως προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (UNESCO, 2007), policy papers όπως το «don't look away: no place for exclusion of LGBTI students» (UNESCO, 2021) καθώς και βιβλία με στόχο την παροχή λύσεων στα κράτη για την καταπολέμηση των ρατσιστικών συμπεριφορών στο σχολικό περιβάλλον και στην αύξηση της συμπεριληπτικότητας σε αυτό (UNESCO, 2016).

Σημαντική αποτέλεσε και η δέσμευση 56 κρατών στο «Call for Action by Ministers for an inclusive and equitable education for all learners in an environment free from discrimination and violence» (UNESCO, 2016). Στην συνάντηση αυτή οι Υπουργοί Παιδείας συζήτησαν τρόπους ενδυνάμωσης του εκπαιδευτικού συστήματος με στόχο την παροχή επαρκών απαντήσεων στη βία κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών καθώς και τους παρασχέθηκαν τα ανάλογα εργαλεία για την υλοποίηση αυτού του στόχου (UNESCO, 2016).

Εθνικές Πολιτικές για τα Εκπαιδευτικά Συστήματα

Παρά τις προσπάθειες των Διεθνών Οργανισμών για την βελτίωση της κατάστασης σχετικά με την εκπαίδευση και τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα, δεν έχουν όλες οι χώρες στην ΕΕ κάνει την ίδια πρόοδο σχετικά με τα νομοθετικά τους πλαίσια. Επίσης, δεν αξιοποίησαν όλες οι χώρες τα εργαλεία που είναι διαθέσιμα από τους Διεθνείς Οργανισμούς ενώ η κάθε μία είχε και έχει διαφορετικά κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά εμπόδια που πρέπει να αντιμετωπίσει. Τα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα των ευρωπαϊκών χωρών διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό (Commissioner for

¹ Στις Κάτω Χώρες, το 23% των μαθητών ανέφεραν ότι δέχονται εκφοβισμό στο σχολείο, χρησιμοποιώντας στοιχεία από το 2010-2014, το ποσοστό αυτό ήταν 46%, χρησιμοποιώντας στοιχεία από το 2015, ενώ στο Βέλγιο το 56% των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών ανέφεραν ότι βίωσαν εκφοβισμό στο σχολείο.

Human Rights, 2011, p. 143). Ορισμένα συστήματα χαρακτηρίζονται από ισχυρό εθνικό συντονισμό (αναλυτικό πρόγραμμα που καθορίζεται σε εθνικό επίπεδο για όλα τα σχολεία), ενώ άλλα συστήματα έχουν αποκεντρωμένες δομές με μεγαλύτερη αυτονομία για τα σχολεία και τους εκπαιδευτικούς (Commissioner for Human Rights, 2011, p. 143). Αυτές οι διαφορές στα εκπαιδευτικά συστήματα καθιστούν δύσκολη την αξιολόγηση της πρόσβασης των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών και φοιτητών σε αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου (Commissioner for Human Rights, 2011, p. 143).

Αυστρία

Στην Αυστρία η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση αποτελεί μέρος του υποχρεωτικού εκπαιδευτικού προγράμματος στην Αυστρία (Speak Act Change, n.d.). Κατά τη διάρκεια της μέσης εκπαίδευσης, καλύπτονται τα θέματα των βιολογικών πτυχών, της εγκυμοσύνης, της αντισύλληψης, της αγάπης, του γάμου, των ρόλων των φύλων, του HIV και της σεξουαλικής και ενδοοικογενειακής βίας (Speak Act Change, n.d.). Ωστόσο, παρά το γεγονός αυτό, το SpeakActChange.org υποστηρίζει ότι εξακολουθούν να υπάρχουν κενά. Αυτό οφείλεται στην έλλειψη καλά εκπαιδευμένων εκπαιδευτικών, στα θρησκευτικά κατάλοιπα και στους συντηρητικούς γονείς σε όλη τη χώρα (Expatica, 2023). Παράδειγμα αποτελεί η Βιέννη, όπου σύμφωνα με την 5^η αξιολόγηση της χώρας από τον ECRI δεν υπάρχουν απαιτήσεις σχετικά με τον αριθμό των νέων για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, τα θέματα που πρέπει να διδαχθούν ή τις μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν (ECRI, 2015, p. 33). Παράλληλα, το 2020 ο VIMÖ διενέργησε 40 εκπαιδεύσεις σε σχολεία όλης της χώρας σχετικά με τα χαρακτηριστικά και την ταυτότητα φύλου (ILGA Europe, 2021, p. 26), αριθμός που αυξήθηκε στις 60 εκπαιδεύσεις το επόμενο έτος (ILGA Europe, 2022, p. 32). Τον επόμενο χρόνο, οι εκπαιδεύσεις αυξήθηκαν και διευρύνθηκαν σε ιδιωτικά πανεπιστήμια, εταιρείες και άλλα δημόσια ιδρύματα (ILGA Europe, 2023, p. 31).

Ωστόσο, παρά τις κυβερνητικές προσπάθειες σε έρευνα που διενέργησε η FRA το 2020 (FRA, 2020), παρατηρήθηκε μία σταθερότητα στην γενικότερη δεκτικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Αναλυτικότερα, θετικό απότοκο αποτελεί η μείωση των νέων 15-24 χρονών που αποκρύπτουν τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις ή την ταυτότητα φύλου τους στο σχολικό περιβάλλον (FRA, 2020), σε σύγκριση με την έρευνα του 2014 (FRA, 2014, p. 36). Ωστόσο, παρά αυτή τη βελτίωση, η υποστηρικτικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος, παραμένει σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά της ΕΕ, καθώς επίσης περισσότερη πρόοδος πρέπει να σημειωθεί καθώς σύμφωνα με την έρευνα μόλις το 38% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι η εκπαίδευσή τους έχει μία θετική στάση προς τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα, την ίδια στιγμή που το κράτος, σύμφωνα με τις πρωτοβουλίες του, προσπαθεί να αυξήσει την συμπεριληπτικότητα αυτή (FRA, 2020). Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με έρευνα που διενεργήθηκε από την ΕΕ το 2019, μόλις το 62%, κατά μέσο όρο, των ερωτηθέντων υποστηρίζουν ότι τα σχολικά βιβλία είναι συμπεριληπτικά ως προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (European Commission, 2019, pp. 15-16).

Βέλγιο

Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί το Βέλγιο όπου το 2016 δημιουργήθηκαν και διανεμήθηκαν βιβλία σε μαθητές νηπιαγωγείου, τα οποία προέβαλαν το πρότυπο της ομόφυλης οικογένειας με στόχο την αύξηση της δεκτικότητας των μαθητών προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (ILGA Europe, 2017, p. 18). Σημαντικός σταθμός αποτέλεσε η έγκριση από το φλαμανδικό κοινοβούλιο στα τέλη του 2018 ενός νέου σχολικού προγράμματος για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση το οποίο κατέστησε υποχρεωτική την εκπαίδευση των μαθητών σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και τα ζητήματα φύλου (Federal Centre for Health Education, n.d.). Τον επόμενο χρόνο, ξεκίνησε η καταγραφή της προόδου σχετικά με την εκπαίδευση των μαθητών καθώς και η επιθεώρηση των καθηγητών για την αποδοτικότητά τους (ILGA Europe, 2020, p. 31). Για την αύξηση της συμπεριληπτικότητας στο εκπαιδευτικό σύστημα, από το 2021 έχει δοθεί στους γονείς η δυνατότητα εγγραφής των παιδιών τους στο σχολείο με τη χρήση του ουδέτερου γένους (Justin Stares, 2021). Παράλληλα, αναδιαμορφώσεις έλαβαν χώρα στα μπάνια και στις αποδυτήρια με στόχο να γίνουν ουδέτερα ως προς το φύλο (ILGA Europe, 2021, p. 37).

Σύμφωνα με έρευνα του 2009, η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα ήταν σχεδόν αόρατη στο εκπαιδευτικό σύστημα (Danish Institute for Human Rights, 2009). Με τις κυβερνητικές προσπάθειες για την δημιουργία ενός πιο δεκτικού εκπαιδευτικού συστήματος, η Αυστρία έχει σημειώσει ιδιαίτερη πρόοδο σύμφωνα με την έρευνα της FRA (FRA, 2020). Οι νέοι νιώθουν πιο ασφαλείς στο να αποκαλύπτουν την σεξουαλική τους προτίμηση ή την ταυτότητα φύλου τους στο σχολείο, με τα ποσοστά να φτάνουν, ακόμα και να ξεπερνούν, τον μέσο όρο της ΕΕ (FRA, 2020). Πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ παρατηρείται ότι είναι και τα στατιστικά για τους μαθητές και τους καθηγητές που υποστηρίζουν και προστατεύουν τους ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές. Τέλος, υπήρξε βελτίωση της συμπεριληπτικότητας του εκπαιδευτικού υλικού ως προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (FRA, 2020).

Κύπρος

Περιορισμένες προσπάθειες καταγράφηκαν από την Κύπρο, η οποία ήδη από το 2012 υλοποίησε καμπάνιες για την προστασία και την προώθηση των ΛΟΑΤΚΙ+ στην εκπαίδευση, με την επίσημη υποστήριξη των ανάλογων υπουργείων (ILGA Europe, 2013). Ύστερα από 2 χρόνια, το 2019 ολοκληρώθηκε το πρώτο πρόγραμμα μαζικής κατάρτισης εκπαιδευτικών με την υποστήριξη του Υπουργείου Παιδείας. Μέσω του προγράμματος «HOMBAT-Combating HOMophobic and trAnsphobic Bullying aT schools» (Hombat, n.d.) καταρτίστηκαν περισσότεροι από 250 καθηγητές, με την πρόοδο της χώρας τόσο στις νομοθετικές αλλαγές όσο και στις εκπαιδευσεις καθηγητών να παγώνει παρά τα αυξανόμενα ποσοστά μαθητών-θυμάτων bullying και τον θάνατο ενός μαθητή το 2022 (Kathimerini News Cyprus, 2022).

Όπως είναι εμφανές, παρά τις προσπάθειες της κυβέρνησης για την δημιουργία ενός πιο συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού συστήματος, αυτές ήταν ανεπαρκείς. Η πλειοψηφία των μαθητών δεν νιώθουν ασφαλείς να αποκαλύπτουν την σεξουαλική τους προτίμηση ή την ταυτότητα φύλου τους στο σχολείο (FRA, 2020). Την ίδια στιγμή η υποστήριξη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας από μαθητές και καθηγητές κυμαίνεται περίπου στα ίδια ποσοστά με τον μέσο όρο της ΕΕ (FRA, 2020). Τέλος, το ίδιο ισχύει και για την συμπεριληπτικότητα του εκπαιδευτικού υλικού στα σχολεία. Ωστόσο, η χώρα έχει ακόμα πολλά που πρέπει να υλοποιήσει (FRA, 2020). Παρατηρώντας τα ποσοστά που κατέγραψε η έρευνα, η Κύπρος οφείλει να συνεχίσει τις προσπάθειες βελτίωσης της παρούσας κατάστασης. Σημαντικό βήμα ωστόσο, αποτέλεσε η θεσμοθέτηση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία από τον Σεπτέμβριο του 2023, ύστερα από την πρόταση νόμου που κατατέθηκε στο τέλος του προηγούμενου έτους (Offsite News, 023).

Τσεχία

Στην Τσεχία ήδη από το 2015 υπήρξε κινητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών για την εξεύρεση τρόπων υποστήριξης των θυμάτων bullying στα σχολεία από εξειδικευμένο προσωπικό. (ILGA Europe, 2015, p. 61). Ωστόσο, το 2018 αυξήθηκε η δημοσιότητα μίας ΜΚΟ, η οποία ήταν κατά της ισότητας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, μία άποψη πρωτόγνωρη για την χώρα (ILGA Europe, 2019, p. 37), ενώ παράλληλα, η κοινωνία παρέμεινε συντηρητική σε αρκετές περιπτώσεις βλέποντας με δυσπιστία οποιαδήποτε προσπάθεια συμπερίληψης των ΛΟΑΤΚΙ+ ζητημάτων στα σχολεία (ILGA Europe, 2020, p. 41). Ωστόσο, οι κρατικές προσπάθειες δεν έπαψαν να υπάρχουν, καθώς το 2022 το εκπαιδευτικό ίδρυμα Transparent με την υποστήριξη του Υπουργείου Παιδείας διενέργησε μία σειρά εκπαιδεύσεων σε καθηγητές για ζητήματα σχετικά με τα trans και intersex άτομα στο σχολείο (ILGA Europe, 2023, p. 52).

Σύμφωνα με την έρευνα της FRA το 2020 οι μαθητές που νιώθουν το σχολείο ως ένα ασφαλές περιβάλλον για να αποκαλύψουν την ταυτότητα φύλου τους ή τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό δεν διαφέρουν ποσοστιαία σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Παράλληλα, το ίδιο παρατηρείται και με την υποστήριξη που παρατηρούν ότι λαμβάνει η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα από καθηγητές και άλλους μαθητές. Όπως αναφέρθηκε, η συμπεριληπτικότητα του εκπαιδευτικού προγράμματος παρατηρείται να κυμαίνεται περίπου στα ίδια ποσοστά με τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ την ίδια στιγμή η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των νέων είναι υποχρεωτική στα σχολεία (Federal Centre for Health Education, n.d.).

Εσθονία

Στην Εσθονία, η κοινωνία των πολιτών παρατηρήθηκε ενεργή καθώς διοργάνωσε τα πρώτα σεμινάρια κατάρτισης για εκπαιδευτικούς, τα οποία εστίασαν στον σεξουαλικό προσανατολισμό και το bullying, το 2012 (ILGA Europe, 2013, p. 87). Ωστόσο, τα ποσοστά bullying λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου

παραμένουν αρκετά υψηλά μέχρι και σήμερα, με αποτέλεσμα ο ECRI στην 6^η έκθεση του για την χώρα να ζητάει περαιτέρω κινητοποίηση για την αντιμετώπισή του (ECRI, 2022). Παράλληλα, η Εσθονία υπήρξε η πρώτη πρώην σοβιετική χώρα που εισήγαγε την σεξουαλική αγωγή ως μάθημα και δει υποχρεωτικό στα σχολεία (Federal Centre for Health Education, n.d.), με το πρόγραμμα που ακολουθεί σχετικά με αυτό το μάθημα είναι πρότυπο για την UNESCO και τον WHO (Federal Centre for Health Education, n.d.).

Σύμφωνα με την έρευνα της FRA το 34% των μαθητών 15-17 ετών δεν αποκαλύπτουν τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις ή την ταυτότητα φύλου τους στο σχολείο, ποσοστό πολύ κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο (FRA, 2020). Παράλληλα όμως, μόλις ένας στους 4 ερωτηθέντες κατέθεσε ότι τον υπερασπίστηκε κάποιος συμμαθητής ή καθηγητής όταν υπήρξε προσβολή απέναντί του επειδή άνηκε στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, ενώ η γενικότερη αποδοχή της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας στα εκπαιδευτικά ιδρύματα σύμφωνα με την έρευνα αυξάνεται (FRA, 2020). Τέλος, οι μαθητές που απάντησαν κατέγραψαν ποσοστά υψηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ ως προς την συμπεριληπτικότητα του σχολικού τους προγράμματος και την θετική παρουσίαση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας σε αυτό (FRA, 2020).

Φινλανδία

Στη Φινλανδία, το 2012, ύστερα από εθνική έρευνα σχετικά με τα περιστατικά bullying κατά ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών, εκδόθηκαν και κυκλοφόρησαν βιβλία σε μαθητές τα οποία πραγματεύονταν ζητήματα ισότητας και δει για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (ILGA Europe, 2013, p. 92). Την ίδια χρονιά η Seta ξεκίνησε την προετοιμασία υλικού για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (ILGA Europe, 2013, p. 92). Το επόμενο έτος η κυβέρνηση δήλωσε ότι με την αναθεώρηση του σχολικού προγράμματος θα δινόταν μεγαλύτερη έμφαση στην συμπερίληψη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας (ECRI, 2019, p. 34).

Ήδη από το 2014 η Φινλανδία έχει δύο νόμους. Ο ένας αφορά την ισότητα των φύλων, που περιλαμβάνεται η προστασία κατά των διακρίσεων βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού, την ταυτότητα ή την έκφραση φύλου (DILCRAH, 2020). Ο άλλος νόμος είναι περί ισότητας των φύλων και προβλέπει την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση. Επίσης, η χώρα έχει δημιουργήσει προγράμματα κατά του εκφοβισμού, ωστόσο κανένα δεν αφορά ειδικά τους ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές (Jody McBrien, 2022). Επίσης, δεν υπάρχουν υποχρεωτικά προγράμματα κατάρτισης των εκπαιδευτικών σε σχέση με τους ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές (Jody McBrien, 2022).

Στην συνέχεια, το 2019 ύστερα από έρευνα που έγινε ξανά για τα ποσοστά των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών που ήταν θύματα bullying στο σχολείο, παρατηρήθηκε η μεγάλη διαφορά που κατέγραψε η συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Αυτό οδήγησε στην συμπερίληψή τους στο Εθνικό σχέδιο δράσης για την πρόληψη της βίας κατά των παιδιών 2020-2025 (Korpilahti, Ulla; Kettunen, Hanna; Nuotio, Erika; Jokela, Satu; Nummi, Vuokko Maria; Lillsunde, Pirjo, 2019).

Με την σεξουαλική αγωγή να κατέχει την θέση του υποχρεωτικού μαθήματος στο σχολείο η Φιλανδία συνεχίζει τις προσπάθειες δημιουργίας ενός πιο συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού συστήματος (Federal Centre for Health Education, n.d.). Σύμφωνα με την έρευνα που διενέργησε η FRA το 2020 μόλις το 25% των ερωτηθέντων απέκρυπταν την ταυτότητα φύλου τους ή τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις στο σχολείο, ποσοστό χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, κατατάσσοντας με αυτό τον τρόπο τα σχολεία της χώρας στην κατηγορία των μάλλον ασφαλών χώρων για τους ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές (FRA, 2020). Γενικότερα, μέσω της έρευνας φάνηκε η γενικότερη ύπαρξη υποστήριξης απέναντι στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα στα πλαίσια του σχολείου με τα ποσοστά να κυμαίνονται γύρω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (FRA, 2020). Τέλος, το 59% των μαθητών πιστεύει ότι το σχολικό πρόγραμμα είναι συμπεριληπτικό ως προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από τον μέσο όρο της ΕΕ (FRA, 2020).

Γαλλία

Στη Γαλλία, ύστερα από εθνική έρευνα που διενεργήθηκε το 2013 η κυβέρνηση κινητοποιήθηκε σχετικά με το bullying που δέχονταν οι μαθητές στο σχολείο (ILGA Europe, 2014, p. 72). Ωστόσο, απέτυχε να ικανοποιήσει την υπόσχεσή της και δεν κατάφερε να παρατείνει ένα πιλοτικό πρόγραμμα για την εκπαίδευση στη σεξουαλικότητα και τη διαφορετικότητα σε όλα τα σχολεία το 2014-2015 (ILGA Europe, 2015, p. 72). Παράλληλα, κινήματα παρουσιάστηκαν που τέθηκαν κατά των προσπαθειών για την δημιουργία ενός πιο συμπεριληπτικού σχολικού περιβάλλοντος (ILGA Europe, 2015, p. 72). Για την αντιμετώπιση του bullying κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών (Patrick Kelleher, 2019) το Υπουργείο Παιδείας και Νεολαίας ξεκίνησε μία καμπάνια το 2019 για την έκδοση οδηγών για τους μαθητές και την δημιουργία αφισών με στόχο την ευαισθητοποίηση των νέων για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (Ministry of Education and Youth, n.d.).

Το 2020 τέθηκε σε ισχύ το Εθνικό Σχέδιο Δράσης 2020-2023, το οποίο περιλαμβάνει στόχους για τα σχολεία ώστε να μειωθούν οι φοβικές συμπεριφορές απέναντι στους μη ετεροκανονικούς μαθητές με πολλαπλές στοχευμένες και μετρήσιμες παρεμβάσεις και στόχους (Government of Denmark, 2020). Οι δράσεις περιλαμβάνουν την κατάρτιση του προσωπικού, την ευαισθητοποίηση του μαθητικού πληθυσμού, η αναγνώριση των προτιμώμενων χαρακτηρισμών φύλου των LGBTQI+ μαθητών και η απόκτηση βιβλιοθήκης βιβλίων που αναγνωρίζουν μη ετεροκανονικές οικογενειακές καταστάσεις (Government of Denmark, 2020). Η πρωτοβουλία περιλαμβάνει μέτρα για τη δημιουργία ευαισθητοποίησης σχετικά με τις τάσεις αυτοκτονίας μεταξύ των ΛΟΑΤΚΙ+ νέων και τη στήριξη της έρευνας σχετικά με τους ΛΟΑΤΚΙ+ νέους (Government of Denmark, 2020).

Οι διακρίσεις όμως συνεχίστηκαν, και αυτό οδήγησε στην αυτοκτονία 2 μαθητών 2020 (Renaud Lavergne, 2020), (IMAGO, 2020), μία μαθήτριάς το 2021 (STOP HOMOPHOBIE, 2021) και ενός μαθητή το 2022 (BBC, 2022). Ωστόσο, το 2021 ο Υπουργός Παιδείας απαγόρευσε την χρήση συμπεριληπτικής γραφής στα σχολεία (20

Minutes, 2021), ενώ παράλληλα προώθησε πολιτικές για την συμπερίληψη των trans μαθητών στον σχολικό χώρο (ILGA Europe, 2022, p. 60). Την ίδια χρονιά ο ECRI αναγνώρισε ως καλή πρακτική την γενική χρήση του επιθυμητού ονόματος και γένους των μαθητών στον σχολικό χώρο (ECRI, 2022, p. 14).

Σύμφωνα με την έρευνα της FRA το 2020 διαπιστώθηκε ότι μόλις το 20% των μαθητών έκρυβαν τις σεξουαλικές προτιμήσεις ή την ταυτότητα φύλου τους στο σχολείο, την στιγμή που ο μέσος όρος της ΕΕ ανερχόταν στο 30%. Παράλληλα, οι μισοί ερωτηθέντες απάντησαν ότι είχαν δεχθεί υποστήριξη από κάποιον στο σχολείο σχετικά με ζήτημα που αντιμετώπισαν ως ΛΟΑΤΚΙ+ καθώς επίσης το 66% θεωρεί ότι οι συμμαθητές και οι δάσκαλοι του είναι υποστηρικτικοί ως προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Τέλος, τα ποσοστά της χώρας κυμαίνονται περίπου στον ευρωπαϊκό μέσο όρο όσον αφορά την συμπεριληπτικότητα του εκπαιδευτικού της προγράμματος. Ωστόσο, σημαντικό πρόβλημα παρατηρείται στο μάθημα της σεξουαλικής αγωγής το οποίο είναι υποχρεωτικό σύμφωνα με τον Εκπαιδευτικό Κώδικα του 2001, ωστόσο το μάθημα διαφοροποιείται ανάλογα την περιοχή και το σχολείο, καταλήγοντας συχνά να κάνει προπαγάνδα κατά της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας (Hannah Thompson, 2022).

Γερμανία

Στα τέλη του 2013 η περιφερειακή κυβέρνηση της Βάδης, *στη Γερμανία*, παρουσίασε ένα σχέδιο για την εισαγωγή μαθημάτων σεξουαλικής αγωγής που θα εστιάζει στην πολυμορφία στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος (ILGA Europe, 2015, p. 79). Το σχέδιο προέβλεπε μαθήματα σχετικά με τον σεβασμό και την αποδοχή σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου (ILGA Europe, 2015, p. 79). Ωστόσο, αναφορές που έγιναν από την Ομοσπονδία Λεσβιών και Ομοφυλοφίλων της Γερμανίας στις αστυνομικές αρχές για την παράλειψη διαγραφής σχολίων που υποκινούσαν ομοφοβία απορρίφθηκε, με πρόφαση ότι το σχολικό πρόγραμμα ήταν σχεδιασμένο να αναπροσαρμοστεί το 2015 (ILGA Europe, 2015, p. 79). Παρόμοια σχέδια αναπροσαρμογής του σχολικού προγράμματος παρουσιάστηκαν στο Ανόβερο και στη Στουτγάρδη το ίδιο έτος (ILGA Europe, 2015, p. 79).

Το επόμενο έτος το δεξιό κόμμα AfD παρουσίασε ένα κοινό position paper όπου απέρριπτε τις προτάσεις για την αναδιαμόρφωση του σχολικού προγράμματος (ILGA Europe, 2016, p. 106). Παρά τις γενικότερες προσπάθειες για τη δημιουργία ενός πιο συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού προγράμματος, μερικές περιοχές, λόγω της αυτονομίας τους στο ζήτημα, διατήρησαν μία πολύ συντηρητική στάση συγκρίνοντας την ομοφυλοφιλία με την παιδοφιλία (Lesben und Schwulenverband, 2021).

Σύμφωνα με την έρευνα που διεξήχθη το 2020 από την FRA μόλις το 27% των μαθητών δεν κρύβουν την σεξουαλικότητα ή την ταυτότητα φύλου τους στο σχολείο (FRA, 2020). Παράλληλα, περίπου οι μισοί ερωτηθέντες θεωρούν ότι υπάρχει αποδοχή στον σχολικό χώρο ως προς τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα (FRA, 2020). Τέλος, τα ποσοστά της χώρας έρχονται σε συμφωνία με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ως προς την

θετική συμπεριληπτικότητα του εκπαιδευτικού προγράμματος του σχολείου σχετικά με τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα (FRA, 2020), την ίδια στιγμή που η σεξουαλική αγωγή είναι υποχρεωτική ως μάθημα στο σχολείο (Federal Centre for Health Education, n.d.).

Ελλάδα

Το 2021 έγινε αναφορά από ομάδα μαθητών και την κοινωνία των πολιτών, στην Ελλάδα, για την εξίσωση της ομοφυλοφιλίας με την μετάδοση ΣΜΝ στην ύλη των πανελλαδικών εξετάσεων (Thanopoulos, 2021). Περιστατικά bullying εντός των σχολικών μονάδων καταγράφονταν κατά συνέχεια στην χώρα, με την κυβέρνηση να μην λαμβάνει μέτρα πρόληψης. Το ECRI συνέστησε το 2022 στην Ελλάδα να εκπαιδεύσει τους καθηγητές με στόχο να μπορούν να προλαμβάνουν και να αντιμετωπίζουν τέτοια περιστατικά (ECRI, 2022). Την ίδια στιγμή, ύστερα από την έκδοση της πρώτης Εθνικής Στρατηγικής για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ το 2021, αποφασίστηκε να γίνει η σεξουαλική αγωγή υποχρεωτική στα σχολεία (Newsroom, 2022). Παρόλα αυτά αναμένεται να ξεκινήσει η διδαχή του συγκεκριμένου μαθήματος.

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη από τη FRA το 2020 το 43% των μαθητών αποκρύπτουν τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις ή την ταυτότητα φύλου τους στο σχολείο, την ίδια στιγμή που περισσότεροι από τους μισούς θεωρούν ότι το σχολικό περιβάλλον υποστηρίζει την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (FRA, 2020). Τέλος μόλις το 26% των ερωτηθέντων απάντησε ότι στα πλαίσια της σχολικής εκπαίδευσης τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα προσεγγίζονται με έναν θετικό ή ισορροπημένο τρόπο (FRA, 2020).

Δανία

Στην Δανία, σύμφωνα με το Σχέδιο Δράσης 2018-2021 το Υπουργείο Παιδείας θα αξιολογήσει το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των νέων, το οποίο είναι υποχρεωτικό (Ministry of Foreign Affairs of Denmark, 2018-2021, p. 23). Παράλληλα, το κράτος δεσμεύτηκε να διερευνήσει την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα καθώς και να εκδώσει ανανεωμένα εγχειρίδια με στόχο την αύξηση της συμπεριληπτικότητας τους και να καταρτίσει τους εκπαιδευτικούς σχετικά με η σεξουαλική αγωγή με στόχο να μπορούν να διαμορφώνουν ένα πιο συμπεριληπτικό μάθημα (Ministry of Foreign Affairs of Denmark, 2018-2021, p. 23).

Οι προσπάθειες της εκάστοτε κυβέρνησης να προωθήσει τον σεβασμό των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην εκπαίδευση, φάνηκε αποτελεσματική σύμφωνα με την έρευνα της FRA το 2020 (FRA, 2020). Αναλυτικότερα, το 20% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι δεν αποκαλύπτει την ταυτότητα φύλου ή την σεξουαλικότητά του στο σχολείο, ενώ ο μέσος όρος στην ΕΕ είναι υψηλότερος καθώς αγγίζει το 30% (FRA, 2020). Ωστόσο, σύμφωνα με τα εθνικά στατιστικά που δημοσιεύθηκαν το 2018 το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 63% (Ministry of Foreign Affairs of Denmark, 2018-2021, p. 21). Την ίδια στιγμή πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ είναι και τα ποσοστά υποστηρικτικότητας

προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας μέσα στα πλαίσια του σχολικού περιβάλλοντος (FRA, 2020). Τέλος, λίγο πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο είναι το ποσοστό των μαθητών που συμφώνησαν ότι το εκπαιδευτικό υλικό είναι συμπεριληπτικό ως προς τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα (FRA, 2020), με το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής να είναι υποχρεωτικό ήδη από τη δεκαετία του 1970 (Kito, 2013).

Βουλγαρία

Εκτός από τις προαναφερθείσες χώρες, καταγράφηκαν πληροφορίες και για χώρες, οι οποίες δεν έχουν θεσμοθετήσει την υποχρεωτικότητα του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής στο σχολικό πρόγραμμα. Παράδειγμα αποτελεί η Βουλγαρία, στην οποία το 2015 η οργανωτική επιτροπή του Sofia Pride συνέταξε τη Διακήρυξη για τη μη διάκριση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στον τομέα της εκπαίδευσης. Αυτή αποτέλεσε έναν κατάλογο αιτημάτων για αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα με στόχο τη βελτίωση της ζωής των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών. Την παρούσα διακήρυξη υπέγραψαν 13 ΜΚΟ και δύο πολιτικά κόμματα (ILGA Europe, 2016, p. 52). Ωστόσο, σοβαρό πλήγμα υπήρξε το “anti-gender” κίνημα το οποίο οδήγησε στην οπισθοχώρηση της χώρας στο ζήτημα, καθώς οδήγησε σε αλλαγή των κοινωνικών αντιλήψεων ωθώντας τες προς τον συντηρητισμό (UN Human Rights Office of the High Commissioner, 2019), ο οποίος και παρέμεινε στην αντίληψη των ανθρώπων παρά τις κυβερνητικές προσπάθειες για την αύξηση της συμπεριληπτικότητας στον σχολικό χώρο (ILGA Europe, 2020, p. 35). Σημαντική όμως υπήρξε η συνεισφορά του ιδρύματος Bilitis, ο οποίος ξεκίνησε μία πρωτοβουλία για την παροχή υποστήριξης σε μαθητές, γονείς και καθηγητές, οι οποίοι πλήχθηκαν (Bilitis Foundation, n.d.). Επίσης, παρά τις συστάσεις του ECRI για τη δημιουργία ενός Σχεδίου Δράσης για την καταπολέμηση της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας σε όλους τους τομείς η χώρα δεν έχει λάβει καμία πρωτοβουλία πάνω στο ζήτημα (ECRI, 2022).

Όπως φάνηκε από την πλέον συντηρητική και οπισθοδρομική πορεία της χώρας, σύμφωνα με την έρευνα της FRA του 2020 (FRA, 2020) οι νέοι δεν νιώθουν ασφαλείς στα εκπαιδευτικά ιδρύματα να αποκαλύπτουν την σεξουαλική τους προτίμηση ή την ταυτότητα φύλου τους, με ποσοστά που ξεπερνούν τον μέσο όρο της ΕΕ. Παράλληλα, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, μειώθηκε η γενική υποστήριξη απέναντι στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα από συμμαθητές ή και καθηγητές ενώ ταυτόχρονα το εκπαιδευτικό υλικό σύμφωνα με την πλειοψηφία των ερωτηθέντων, δεν είναι συμπεριληπτικό προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.

Κροατία

Στην Κροατία με την πίεση ΜΚΟ το 2014, έγιναν αλλαγές σε ορισμένα σχολικά βιβλία με στόχο την αποφυγή ομοφοβικών σχολίων (ILGA Europe, 2015). Το καλοκαίρι του 2016 έλαβαν χώρα κινητοποιήσεις για την αλλαγή του σχολικού προγράμματος, πρωτοβουλία που η κεντροαριστερή κυβέρνηση απέφευγε να αναλάβει (ILGA Europe, 2017, p. 70). Ήδη από το 2018 ξεκίνησε η έκδοση βιβλίων για μαθητές σχολείου, που έθιγαν την ομοφυλοφιλία, ενώ η σεξουαλική αγωγή δεν

είχε ενταχθεί ακόμα στο σχολικό πρόγραμμα (ILGA Europe, 2019, p. 33). Ελλείπει κινητοποίησης του κρατικού μηχανισμού, δράση ανέλαβε η κοινωνία των πολιτών όπου οι διοργανωτές του Zagreb Pride εξέδωσαν έναν οδηγό για τους κοινωνικούς λειτουργούς, τους καθηγητές και τους επαγγελματίες υγείας σχετικά με την αντιμετώπιση διαφόρων ανακυπτόντων προβλημάτων σχετικά με τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα (Zagreb Pride, 2021), ενώ ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν σεμινάρια για νέους πάνω στο ζήτημα (Dugine Obitelji, 2021).

Ελλείπει κρατικών πρωτοβουλιών για τη δημιουργία ενός πιο συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού συστήματος οι μαθητές φοβούνται να αποκαλύψουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου τους στο σχολικό περιβάλλον, διότι δεν αισθάνονται ασφαλείς (FRA, 2020). Παράλληλα, η ίδια έρευνα έδειξε ότι όλο και λιγότεροι συμμαθητές και καθηγητές υποστηρίζουν και προστατεύουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στο σχολείο, δημιουργώντας έναν μη ασφαλή χώρο για τα παιδιά (FRA, 2020). Τέλος, ελλείπει της αναγκαστικότητας της σεξουαλικής αγωγής στο σχολικό πρόγραμμα, περισσότερο από τα 2/3 των ερωτηθέντων συμφώνησαν ότι το σχολικό πρόγραμμα δεν καλύπτει επαρκώς τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα (FRA, 2020).

Συμπεράσματα

Παρατηρώντας τις πολιτικές που οι υπό εξέταση χώρες ακολούθησαν είτε μέσω του δημοσίου τομέα είτε μέσω της κοινωνίας των πολιτών με στόχο τη δημιουργία ενός πιο συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού προγράμματος για τους μαθητές είναι δυνατή η καταγραφή κάποιων συμπερασμάτων. Αρχικά, όσα περισσότερα εργαλεία που παρέχουν οι Διεθνείς Οργανισμοί χρησιμοποιεί μία χώρα, τόσο αυξάνονται οι πιθανότητές της να επιτύχει τους στόχους της. Για παράδειγμα η παροχή αντικειμενικών πληροφοριών για την σεξουαλική αγωγή καθώς και η προώθηση της ανοχής προς τη διαφορετικότητα, όπως πρότεινε το Συμβούλιο της Ευρώπης, η ΕΕ και η διενέργεια ερευνών και η συλλογή στατιστικών δεδομένων όπως προτάθηκε από την ΕΕ, αποτέλεσαν μόλις μερικά από τα εργαλεία που οικειοποιήθηκε η Φιλανδία στην προσπάθειά της να καταπολεμήσει τις διακρίσεις και να αυξήσει την συμπεριληπτικότητα του εκπαιδευτικού τους συστήματος. Η χρήση των εργαλείων που προηγουμένως είχαν προταθεί από Διεθνείς Οργανισμούς βοήθησαν την χώρα να επιτύχει σε μεγάλο βαθμό τους στόχους της και να αποτελεί χώρα-πρότυπο σε αυτόν τον τομέα.

Παρατηρώντας επίσης τον μέσο όρο της ΕΕ στην έρευνα της FRA του 2020 είναι εμφανές ότι στην πλειοψηφία των ερωτήσεων δεν ξεπερνάει το 50%. Μάλιστα στην ερώτηση που αφορά την απόκρυψη της ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητας κάποιου το ποσοστό ανέρχεται στο 30% ενώ στην ερώτηση του κατά πόσο το πρόγραμμα σπουδών είναι συμπεριληπτικό το ποσοστό αγγίζει μόλις 33%. Μόλις το 48% των μαθητών 15-17 ετών υποστήριξε ότι κάποιος υποστήριξε τα δικαιώματά τους ως ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στο σχολικό περιβάλλον. Τέλος, το 60% των μαθητών της ίδιας ηλικιακής ομάδας

κατέγραψαν ότι οι συμμαθητές ή οι καθηγητές τους υποστηρίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Η πλειοψηφία των χαμηλών στατιστικών είναι παράδειγμα της ελλιπούς τόσο εθνικής υποστήριξης της δημιουργίας ενός πιο συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού συστήματος όσο και της διεθνούς υποστήριξης της εκάστοτε χώρας.

Με τον περιορισμό των διακρίσεων στα σχολεία θα μπορέσει να παρατηρηθεί μία σημαντική διαφορά στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα αποτελούν μικρογραφίες της κοινωνίας και προθαλάμους πριν την είσοδο των νέων σε αυτή. Με την δημιουργία συμπεριληπτικών σχολείων, οι νέοι θα υιοθετήσουν αυτές τις αξίες που χρειάζονται για να μετατρέψουν την κοινωνία σε μία πιο συμπεριληπτική και ανοικτή κοινότητα. Ωστόσο, για να συμβεί αυτό, εκτός από την συνεισφορά της κοινωνίας των πολιτών και του κράτους, απαραίτητη είναι η άμεση και δραστική. Η μεταξύ τους συνεργασία θα μπορέσει να οδηγήσει σε αύξηση των πιθανοτήτων επιτυχίας των στόχων που τίθενται.

Βιβλιογραφία

20 Minutes, 2021. National Education prohibits the use of inclusive writing in schools. *20 Minutes*.

BBC, 2022. Danny France: Transgender teen who died fell into service 'black hole'. *BBC*.

Bilitis Foundation, χ.χ. *Bilitis Foundation*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://bilitis.org/en/>

Commissioner for Human Rights, 2011. *Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe*, s.l.: Council of Europe.

Congress of Local and Regional Authorities, 2015. *Resolution 380; Guaranteeing lesbian, gay, bisexual and transgender people's rights: a responsibility for Europe's towns and regions*, s.l.: Council of Europe.

Congress of Local and Regional Authorities, 2019. *Human rights handbook for local and regional authorities*, s.l.: Council of Europe.

Council of Europe, Committee of Ministers, 2010. *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, s.l.: s.n.

Council of Europe, Committee of Ministers, 2010. *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, s.l.: s.n.

Council of Europe, SOGI, χ.χ. *Sexual Orientation and Gender Identity*, s.l.: s.n.

Council of Europe, SOGI, χ.χ. *SOGI Themes*, s.l.: s.n.

Council of Europe: Sexual Orientation and Gender Identity, χ.χ. *SOGI: Adopted texts*, s.l.: s.n.

Council of Europe, 2016. *Compendium of good practices on local and regional level policies to combat discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity*, s.l.: Council of Europe.

Council of Europe, 2016. *Equal opportunities for all children: Non-discrimination of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) children and young people*, s.l.: s.n.

Council of Europe, 2018. *Safe at school: Education sector responses to violence based on sexual orientation, gender identity/expression or sex characteristics in Europe*, s.l.: Council of Europe.

Council of Europe, 2023. *IDAHOT+ Forum 2023: member states should build on momentum to end conversion practices targeting LGBTI people*, s.l.: s.n.

Council of Europe, χ.χ. *Sexual Orientation and Gender Identity*. [Ηλεκτρονικό]
Available at:
https://www.coe.int/en/web/sogi/home?p_p_id=com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_gf4VfK73uCwr&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_gf4VfK73

Council of the European Union, 2000. *Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation*, s.l.: s.n.

Danish Institute for Human Rights, 2009. *The social situation concerning homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in Belgium*, s.l.: s.n.

DILCRAH, 2020. *Plan national d'actions pour l'égalité des droits, contre la haine et les discriminations anti-LGBT+ 2020-2023*, s.l.: s.n.

Dugine Obitelji, 2021. *Srednja.hr: “Naši nastavnici pohrlili na LGBT edukaciju: Zbog velikog interesa održano više termina”*, s.l.: s.n.

ECRI, 2015. *ECRI Report on Austria (fifth monitoring cycle)*, s.l.: s.n.

ECRI, 2019. *ECRI Report on Finland (fifth monitoring cycle)*, s.l.: s.n.

ECRI, 2022. *ECRI Report on Bulgaria (sixth monitoring cycle)*, s.l.: s.n.

ECRI, 2022. *ECRI Report on Estonia*, s.l.: s.n.

ECRI, 2022. *ECRI Report on France (sixth monitoring cycle)*, s.l.: s.n.

ECRI, 2022. *ECRI Report on Greece*, s.l.: s.n.

European Commission, 2015. *Eurobarometer on Discrimination 2015: Social acceptance and perceptions on discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity*, s.l.: s.n.

European Commission, 2015. *List of actions by the Commission to advance LGBTI equality*, s.l.: s.n.

European Commission, 2019. *Eurobarometer on Discrimination 2019, The social acceptance of LGBTI people in the EU*, s.l.: s.n.

European Commission, 2019. *Eurobarometer on Discrimination 2019: The social acceptance of LGBTI people in the EU*, s.l.: s.n.

European Commission, 2020. *Legal Recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality*, s.l.: s.n.

European Commission, 2020. *LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025*, s.l.: s.n.

European Commission, 2021. *Education and LGBTIQ diversity*, s.l.: s.n.

European Commission, 2023. *Erasmus+ Programme Guide*, s.l.: s.n.

European Council, 1976. *EU Directive 76/207/EEC (Equal treatment of men and women)*, s.l.: s.n.

European Parliament and Council, 2002. *Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC*, s.l.: s.n.

European Parliament, 2019. *European Parliament resolution on the rights of intersex people*, s.l.: s.n.

European Union, 1992. *Treaty on the Functioning of the European Union*, s.l.: s.n.

European Union, 1999. *Treaty of Amsterdam*, s.l.: s.n.

European Union, 2000. *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, s.l.: s.n.

European Union, 2007. *Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*, s.l.: s.n.

Expatica, 2023. *LGBTQ+ rights in Austria*, s.l.: s.n.

Federal Centre for Health Education, X.X. *Sexuality Education in the WHO European Region, Belgium*, s.l.: s.n.

Federal Centre for Health Education, X.X. *Sexuality Education in the EHO European Region*, s.l.: s.n.

Federal Centre for Health Education, X.X. *Sexuality Education in the WHO European Region, Czech Republic*, s.l.: s.n.

Federal Centre for Health Education, X.X. *Sexuality Education in the WHO European Region, Estonia*, s.l.: s.n.

Federal Centre for Health Education, χ.χ. *Sexuality Education in the WHO European Region, Finland*, s.l.: s.n.

FRA, 2014. *European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*, s.l.: s.n.

FRA, 2016. *Professionally speaking: challenges to achieving equality for LGBT people*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *A long way to go for LGBTI equality*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, Country data - Greece*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, Country data - Croatia*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, Country data - Cyprus*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, Country data - Denmark*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, Country data - Estonia*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, country data - Finland*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, Country data - Germany*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, Country Data Austria*, s.l.: s.n.

FRA, 2020. *EU LGBTI survey II, A long way to go for LGBTI equality, Country data Belgium*, s.l.: s.n.

Government of Denmark, 2020. *Action plan to promote security, well-being and equal opportunities for LGBTI people, 2020-2023*, s.l.: s.n.

Hannah Thompson, 2022. French schools must provide sexuality education, says minister. *The Connexion*.

Hombat, χ.χ. *Hombat*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.hombat.eu/>

ILGA Europe, 2013. *Annual Report 2013*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2014. *Annual Report 2014*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2015. *Annual Report 2015*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2016. *Annual Report 2016*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2017. *Annual Report 2017*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2019. *Annual Report 2019*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2020. *Annual Report 2020*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2021. *Annual Review 2021*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2022. *Annual Review 2022*, s.l.: s.n.

ILGA Europe, 2023. *Annual Report 2023*, s.l.: s.n.

IMAGO, 2020. FRANCE : DEMONSTRATION AGAINST TRANSPHOBIA FOLLOWING THE SUICIDE OF DOONA IN ANGERS On Monday 28 Sep. *IMAGO*.

Jody McBrien, A. R. A. S., 2022. *The inclusion of LGBTQI+ students across education systems: An overview*, s.l.: s.n.

Justin Stares, 2021. Belgium to create Europe's first gender-neutral schools. *Telegraph*.

Kathimerini News Cyprus, 2022. Suspended sentences in bullied teen's death. *Kathimerini News Cyprus*.

Kito, H., 2013. Guidance for Education on Medicines in School. ΣΤΟ: *The Pharmaceutical Society of Japan*. s.l.:s.n.

Korpilahti, Ulla; Kettunen, Hanna; Nuotio, Erika; Jokela, Satu; Nummi, Vuokko Maria; Lillsunde, Pirjo, 2019. *Väkivallaton lapsuus : toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025*, s.l.: s.n.

Lesben und Schwulenverband, 2021. EVANGELIKALE IDEOLOGIEN GEHÖREN NICHT IN DIE SCHULE!. *Lesben und Schwulenverband*.

Ministry of Foreign Affairs of Denmark, 2018-2021. *Action plan to promote security, well-being and equal opportunities for LGBTI people*, s.l.: s.n.

Ministry of Education and Youth, χ.χ. *Against Homophobia and Transphobia at School*, s.l.: s.n.

Newsroom, 2022. Υποχρεωτικό μάθημα η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία. *Newsroom*.

Offsite News, 023. Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση από Προδημοτική μέχρι Γ' Λυκείου. *Offsite News*.

Parliament Assembly of Council of Europe, 2016. *Access to school and education for all children*, s.l.: Council of Europe.

Patrick Kelleher, 2019. France combats anti-LGBT bullying with new school campaign. *Pink News*.

Renaud Lavergne, E. V., 2020. Transgender pupil's suicide unites France school. *The Jakarta Post*.

Speak Act Change, χ.χ. *Sexuality Education in Austria*, s.l.: s.n.

STOP HOMOPHOBIE, 2021. *Hommage à Dinah, 14 ans, qui a mis fin à ses jours, victime de harcèlement scolaire*, s.l.: s.n.

Thanopoulos, V., 2021. Καταγγελία για ομοφοβικό περιεχόμενο σε σχολικό εγχειρίδιο | ερώτημα και στις πανελλαδικές. *Antivirus*.

UN Human Rights Office of the High Commissioner, 2019. *Bulgaria: UN expert concerned about pushbacks on women's rights and misinterpretation of the term “gender” that stopped the ratification of the Istanbul Convention*, s.l.: s.n.

UN, 1996. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, s.l.: s.n.

UNESCO, 2007. *Guidelines for an LGBTQ inclusive education*, s.l.: s.n.

UNESCO, 2016. *Call for Action by Ministers Inclusive and equitable education for all learners in an environment free from discrimination and violence*, s.l.: s.n.

UNESCO, 2016. *International Ministerial Meeting: Education Sector Responses to Violence based on Sexual Orientation and Gender Identity/Expression*, s.l.: s.n.

UNESCO, 2016. *Out In The Open, UNESCO takes on school-related homophobic and transphobic violence*, s.l.: s.n.

UNESCO, 2016. *Out in the open; education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression*, s.l.: UNSECO.

UNESCO, 2019. *Bringing it out in the open: monitoring school violence based on sexual orientation, gender identity or gender expression in national and international surveys*, s.l.: s.n.

UNESCO, 2021. *Don't look away: No place for exclusion of LGBTI students*, s.l.: s.n.

United Nations, χ.χ. *Sustainable Development Goals*, s.l.: s.n.

Zagreb Pride, 2021. *Zagreb Pride u listopadu pokreće obrazovni program za mlade koje zanima kvir teorija i LGBTIQ aktivizam te koji_e se žele uključiti u LGBTIQ pokret.*, s.l.: s.n.